

Rued Langgaard: Symfoni nr. 16 *Syndflod af Sol* (BVN 417)

Kritisk førsteudgave ved Bendt Viinholt Nielsen

Udgiverens forord om værket

Symfoni nr. 16, fuldført 16. april 1951, er Rued Langgaards sidste større værk, en afsluttende kunstnerisk kraftanstrengelse fra den på daværende tidspunkt sygdomssvækkede komponist. Langgaards værkliste blev herefter og frem til hans død i juli 1952 kun forøget med nogle små orgel-, klaver- og korsatser.

Symfonien blev til i løbet af en måned, men ikke efter en forud fastlagt plan. Idéen om en ny symfoni opstod således først i slutningen af marts 1951 i forbindelse med skitseringen af de to senest tilkomne satser, scherzo (II) og finale (V). Et så formmæssigt afgørende element som sats III, der var komponeret 1950 som et selvstændigt orkesterstykke, blev først indlemmet i symfonien efter at renskriften af de øvrige fire satser var afsluttet den 14. april 1951. Dateringen 16. april 1951, der også figurerer som slutdato i kilderne, refererer rimeligvis til denne afsluttende udvidelse og fuldførelse af symfonien.

Sats III, der altså er symfoniens ældste, blev komponeret mellem 20. juni og 1. august 1950 – i to omgange, idet de indledende 62 takter blev tilføjet efter at hovedsatsen var fuldført i renskrift. Satsen udgjorde en selvstændig kompositionen med titlen *Orkesterforspil til Strindbergs "Uvejrsluft" ('Oväder')* eller blot *Uvejrsluft*. Værkets programmatisk idé belyses af et motto og et forord, som har været knyttet til komponistionen under denne titel. Mottoet er et citat fra Strindbergs kammerspil *Oväder* (1907): ”Se engang deroppe; de er gaaet fra Lysene! Naar tomme Værelser er oplyste, ser de mere uhyggelige ud end naar de er mørke!”¹ Dette uddybes på sin vis af det forord, som findes blandt kilderne: ”Musikken er af den Art som Biskop Martensens citat fra *Jacob Böhme*. Det lyder saadan: ’Efter Døden er der Sjæle som staar ’i Porten’, hvor Lys og truende Mørke hersker. Hvad saadanne Sjæle maa udstaa lader sig ikke forklare. Verden tror det ikke. Den er altfor klog og forstaar intet!”² En anden, formodentlig senere, titel, *Skinner i Mørket* (sandsynligvis efter Joh. 1,5), forekommer i Langgaards korrespondence med Statsradiofonien.³ Til sidst, inden indlemmelsen i symfoni nr. 16, bar værket titlen *Désastre de soleil* eller alternativt: *Galt med Solen*.

Skitserne til symfoniens øvrige satser blev til mellem 14. og 30. marts 1951. Først skitserede Langgaard en *Elegi* for otte strygere og pauke, 14.-17. marts. I udvidet instrumentation kom dette oprindeligt selvstændige stykke til at indgå som sats IV i symfonien. Satsen er baseret på en endnu eksisterende skitse fra 1917, som igen rækker tilbage til 1913, til det i Langgaards biografi så betydningsfulde sommerophold på *Rosengården* i Blekinge (Sverige) og tiden lige derefter. De bevarede skitseblade fra 1917 indeholder fragmentariske udkast til et orkesterværk betegnet *3 Stykker for Orkester (Mod Vinter)* og rummer dateringerne *10 Sept 1917. I Erindring om 10 Sept 1913 og 15 Sept 1917*. Elegien fra 1951 bygger på det midterste af de tre stykker, betegnet *Intermezzo*. Satsens åbningstema, som er taget fra 1917-skitseren, betegnes *Rued Langgaards Tema fra 1913* i partituret til symfoni nr. 16. Yderligere to musikalske elementer forbinder elegien med året 1913. Satsens takt 41-43 og 49-51 omfatter, hvad man kunne kalde Langgaards ’erindringsmotiv’ (findes også i 1917-skitseren). Motivet er et citat fra sangen *Vergeblich* (af *Lieder von Goethe* BVN 60, 1913), og det optræder i utallige af Langgaards værker som et personligt fingeraftryk med kryptisk betydning. Endelig er der, uden at der er tale om et direkte citat, en påfaldende lighed mellem passager i elegien og i den langsomme sats af symfoni nr. 2, ligeledes fra 1913. Elegien forekommer således at være en nostalgisk genkaldelse af stemninger og hændelser fra Langgaards ungdom næsten 40 år tidligere.

Noget tilsvarende gælder måske endog symfoniens førstesats. Skitsen er nemlig forsynet med påskriften *Tulseboda! 1951!!!* – Tulseboda Brunn var navnet på det kursted i Kyrkhult, som Langgaard-familien var tilknyttet under de tilbagevendende sommerophold i Blekinge i perioden 1909-13. Skitsen blev til i Ribe i påsken 1951; den bærer titlen *Præludium* og slutdateringen 27. marts. Langgaards første tanke var øjensynlig at kombinere denne sats og den foromtalte *Elegi* med et eller flere foreliggende korværker under titlen *Excelsus, Vigilier for Solo, Kor og Orkester*, men idéen om en ny symfoni synes straks at have indfundet sig, således at de to næstfølgende satser, scherzo og finale, skitseret 27. og 30. marts, blev til med symfonien for øje.

Langgaard anfører, at symfonien blev ”komponeret og instrumenteret ved Ribe Domkirkes Orgel”. Instrumentation og partiturrenskrivning af de fire satser I, II, IV og V blev påbegyndt 4. eller 5. april og foregik i én og samme arbejdsangang. Partituret blev afsluttet 14. april 1951. To dage senere blev manuskriptet afsendt som anbefalet post fra Ribe til Statsradiofonien. Men da omfattede symfonien yderligere en sats, idet orkesterstykket *Galt med Solen* var blevet indskudt som sats III under titlen *Straffedans* (Langgaard havde først overvejet titlen *Nemesis*).

Som en anerkendende gestus anførte Langgaard en tilegnelse til Radiosymfoni-orkestret på partiturets titelside. En opførelse blev det imidlertid ikke foreløbig til, og partituret endte som så mange andre i Statsradiofoniens nodebibliotek. Dirigenten Launy Grøndahl skrev ganske vist til Langgaard, at han ”selvfølgelig” ville antage symfonien, ”men afgjort ikke med den Titel De pryder den med – væk med de forbandede Titler og lad Musikken tale for sig selv”.⁴ Titlen *Syndflod af Sol* forårsagede efter sigende en vis morskab blandt medarbejderne i radiohuset. Om tilkomsten af den særprægede titel findes der i Danmarks Radios arkiv en oplysning, nedfældet af Sven Lunn, leder af Det Kongelige Biblioteks musikafdeling:

Fru R.L. [Constance Langgaard] har forklaret mig, at da symfonien var skrevet, skulle den have et navn. – Den handler om solen, sagde fru Rued L. – Ja, svarede han [RL], det er solen, sol og atter sol. – Det er en hel syndflod af sol, sagde hun. Og så kom symfonien til at hedde ”Syndflod af Sol”.⁵

Blandt værket skitser forekommer et tidligt, nu overstreget titelforslag: *Sinfonia irata* (”vred”). På partiturets titelside anføres betegnelsen ”Symfoni di punta”, altså rettelig *Sinfonia di punta*, som på italiensk næppe giver nogen klar mening. *Punta* betyder ”spids” eller ”top” og Langgaard må antages at have ment, at man her stod over for en symfoni, hvor alt er koncentreret og ”sat på spidsen”. Det bekræftes af, at Rued Langgaard til Constance Langgaard på sygehuset i juni 1952 skal have sagt om symfoni nr. 11 og 16, at i disse værker er ”det Hele til den Grad sat på Spidsen”.⁶ I det sidste notat fra Langgaards hånd, fra samme tidspunkt, nævner han også symfoni nr. 11 og 16 sammen og siger, at disse værker betegner ”afslutningen på musikkens mission i verden”.⁷ Der er i øvrigt musikalsk slægtskab mellem åbningstemaerne i de to symfonier.

Da Danmarks Radio i midten af 1960’erne, på foranledning af musikchef Mogens Andersen, ønskede at præsentere en af Langgaards mange uopførte symfonier på en torsdagskoncert, faldt valget på symfoni nr. 16, bl.a. tilskyndet af tilegnelsen til Radiosymfoni-orkestret. Uropførelsen fandt sted den 17. marts 1966 under ledelse af Francesco Cristofoli.

Noter

¹ August Strindberg: Værker. I oversættelse ved Sven Lange. Kbh. 1928. Bd. VIII, s. 241 (af skuespillets scene 3).

² Efter en passage s. 259-260 i H.L. Martensen: *Jacob Bøhme. Theosophiske Studier*. Kbh. 1881. – Mottoet findes på manuskriptet RLS 75,1 [blad 1, s. 1], men er overklæbet. RL har forsynet det med overskriften ”ad libitum” og en tilføjelse lyder: ”O, nuancer!”.

³ RL til Statsradiofonien 9.9.1950 (DRs arkiv, Arkivæske nr. 78)

⁴ Brev af 30.10.1951; Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen, Tilg. 554,6.

⁵ Sven Lunn til DR 4.2.1965; DRs arkiv, Arkivæske nr. 78, Constance Langgaards korrespondance (tidligere under signaturen 816).

⁶ CL i brev af 11.10.1965 til Hans Riis-Vestergaard, DR. Koncept eller kopi i Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen, Tilg. 554,9.

⁷ Notat indklæbet i partituret til symfoni nr. 11, RLS 27,1.

© *Bendt Viinholt Nielsen, sep. 2003.*